

Κερτ Βόνεγκατ

Η ρώσικη ρουλέτα της ελεύθερης βούλησης

Επιτόχιο
γκραφίτι με τη
μορφή του Κερτ
Βόνεγκατ στην
Ιντιανάπολις
των ΗΠΑ

Υπήρξε μια καλτ φιγούρα των αμερικανικών γραμμάτων που λατρεύτηκε μεταξύ άλλων από τους φορείς της εναλλακτικής κουλτούρας και ο «Χρονοσεισμός» του, που κυκλοφόρησε πρόσφατα σε ελληνική μετάφραση, είναι η τελευταία του τραγικωμική κατάθεση που συνοψίζει εν πολλοίς το έργο του

ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΜΟΛΙΝΟΣ

Στο πασίγνωστο μυθιστόρημά του *Σφαγείο Νούμερο 5*, ο Κερτ Βόνεγκατ ανασυνθέτει εν έτει 1969 την εμπειρία του από τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς της Δρέσδης το '45 χρησιμοποιώντας το τέχνασμα της αναστροφής του χρόνου. Η τεχνική του να μιλήσει για τον πόλεμο με τα εργαλεία της επιστημονικής φαντασίας είχε εντυπωσιάσει εξαρχής τους πάντες. Σήμερα το βιβλίο περιλαμβάνεται στα σημαντικότερα αμερικανικά μυθιστορήματα του περασμένου αιώνα, και μοιραία το επανεπισκέφθηκα διαβάζοντας με απόλαυση το τελευταίο του έργο, τον *Χρονοσεισμό*.

Όταν είχε πρωτοεκδοθεί, το 1969, με το ειρηνιστικό κίνημα στις δόξες του λόγω του Ψυχρού Πολέμου και του Βιετνάμ, το *Σφαγείο* είχε χαιρετισθεί ως το κατ' εξοχήν αντιπολεμικό έργο. Και όμως... Το να καταπολεμήσεις τον πόλεμο μοιάζει με προσπάθεια ν' αντιταχθείς στα παγθβούνα, λέει ένας από τους χαρακτήρες του μυθιστορημάτων. Θα είναι πάντα εκεί. Μισόν αιώνα μετά, η προφητεία επαληθεύεται. Κατά τον «μαύρο χιουμορίστα» Βόνεγκατ, οι ανθρώπινες κοινωνίες διέπονται ακόμη από τον Κώδικα του Βαβυλωνίου Χαμουραμπί, όπως μεταφράζεται στην Παλαιά Διαθήκη («Οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος») παρά τις τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις που έχουν επονομασθεί πρόοδος.

Ο *Χρονοσεισμός* αναπόφευκτα μας ξαναφέρει στον νου ποικίλες εκδόσεις των τελευταίων χρόνων που επαναπραγματεύονται το συλλογικό Κακό. Η κρίση του Κράτους Πρόνοιας, η περιβαλλοντική κρίση, τα μεταναστευτικά κύματα, η πίεση του παγκόσμιου ανταγωνισμού, η δημογραφική έκρηξη, η δομική ανεργία, ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας και η άνοδος των νεοναζιστικών τάσεων οδηγούν τους πάντες σε αναηπάλη των αιτίων της εκκωλύσης

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Ο Κερτ Βόνεγκατ με τον σκηνοθέτη του ντοκιμαντέρ «Unstuck in time» Ρόμπερτ Γουάιντ

Κερτ Βόνεγκατ

Η ρώσικη ρουλέτα της ελεύθερης βούλησης

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

του «αβγού του φιδιού». Η Ουκρανία και η ενεργειακή κρίση αποτελούν την κορυφή ενός παγόβουνου που αύξανε σταθερά τη μάζα του κάτω από την επιφάνεια του νερού για κάμποσες δεκαετίες.

Τα βιβλία του Βόνεγκατ κολυμπάνε σε πολύ βαθύτερα νερά από τις κλασικές αντιπολεμικές ελεγείες. Πρόκειται για κοφτές, ξερές, σουρεαλιστικές σάτιρες των κοινωνιών μας αλλά και για μια καυστική κριτική της βιομηχανικής κοινωνίας, της δήθεν ουδετερότητας της επιστήμης και της Ιστορίας νοουμένης ως προόδου. Ας θυμηθούμε ξανά το *Σφαγείο Νοούμερο 5*: Εν πολλοίς αυτοβιογραφικό, το βιβλίο είχε, όπως ήδη είπαμε, στον πυρήνα του τον αναίτιο βομβαρδισμό της Δρέσδης – μιας πόλης-κόμμημα – από τους Αμερικανούς. Απέληξε σε καταστροφή μεγαλύτερη ίσως και απ' αυτήν της Χιροσίμα, ενώ μάλιστα ο πόλεμος είχε πρακτικά κριθεί και απέμεινε «μόνο οι υπογραφές». Ο Βόνεγκατ καταφέρει να μιλήσει για αυτή την τραγωδία αποδραματοποιώντας την απόλυτη φρίκη και αποφεύγοντας την καταγγελτική κοινοτοπία της μαρτυρίας. Μας οδηγεί στα βάθη του υποσυνειδήτου μας, εκεί όπου το Κακό αργοσαλεύει έτοιμο να ξεμυτίσει με την πρώτη ευκαιρία. Το εντυπωσιακό δε είναι ότι η κριτική του στρέφεται ευθέως κατά της ίδιας του της κοινωνίας και της συλλογικής της πεποίθησης ότι υπηρετεί το Καλό.

Με μαύρο χιούμορ, σαρκασμό και λεπτή

ειρωνεία, ο Βόνεγκατ οδηγεί τον αναγνώστη ακόμη και στο Διάστημα προκειμένου να δει καθαρά τον ανθρώπινο πολιτισμό. Ο κεντρικός ήρωάς του αιωρείται στον χρόνο σ' ένα ταξίδι όπου παρόν, παρελθόν και μέλλον παρατίθενται αζεδιάλυτα. Σ' αυτή την αποκαλυπτική οδύσσεια, γίνεται επισκέπτης στις περιοχές της ανθρώπινης ιστορίας όπου παρελαύνουν το κωμικό, το τραγικό και το παρόλογο, με αποκορύφωμα τη διαμονή του στο *Σφαγείο Νοούμερο 5* της Δρέσδης – χώρο προορισμένο μεν να στεγάσει γουρούνια, αλλά κατοικία τώρα για 100 αμερικανούς αιχμαλώτους πολέμου. Αποσπασμένος από τον χρόνο, θα τα ζήσει όλα αυτά σαν να είναι μετουσιωμένα σε φιλμ, «σαν να βλέπει μεμιάς ολόκληρα τα Βραχόδη Ορν από μακριά». Έτσι οι νεκροί γίνονται ζωντανοί και το αντίθετο, ο χρόνος αναποδογυρίζει σαν φόδρα σακακιού, και το Κακό γίνεται Καλό μέσα από το χαλαρό ύφος του συγγραφέα. Εν τέλει αποδεικνύεται ότι υπάρχει και παραύπαρχει ποίηση μετά το Δουσβίτς, παρά τον περί το αντίθετο ισχυρισμό του Αντόρνο.

Αναστροφή του χρόνου

Ο *Χρονοσεισμός* χρησιμοποιεί από τη μεριά του το κλασικό στην επιστημονική φαντασία τέχνασμα της αναστροφής του χρόνου. Με μια σύσπαση του χωροχρόνου – κάτι σαν ρέψιμο του Σύμπαντος – και ενώ διανύουμε τον χειμώνα του 2001, οι πάντες είναι υποχρεωμένοι να ξαναζήσουν όλα την προηγούμενη δεκαετία σαν τίποτα να μη μεσολάβησε. Με απαρχή τον Φεβρουάριο εκείνης της χρονιάς, οι άνθρωποι επαναλαμβάνουν μηχανικά τις ίδιες τους ακριβώς πράξεις για καλό ή για κακό. Το παρελθόν δεν έχει διδάξει τίποτε στην ανθρωπότητα, και τα πάντα μοιάζουν προδιαγεγραμμένα, σαν ρυθμισμένα αποκλειστικά από το κισμέτ ή τη μοίρα. Όταν μια ωραία πρωία η δεκαετία εκπνέει και φτάνουμε επιτέλους ξανά στο 2001, η ελεύθερη βούληση ξαναπαίρνει τα νήια. Ωστόσο οι άνθρωποι δεν ξέρουν πια τι να κάνουν με αυτήν. Ενα χέρι παγώνει πριν τυπώσει το κουδούνι μιας πόρτας σαν να μη θυμάται πια τι ήθελε να κάνει. Ενας

οδηγός συνεχίζει να οδηγεί ευθεία μπροστά παρασύροντας στο διάβα του τα πάντα. Ενα παρατημένο πούρο προκαλεί πυρκαγιά, κ.ο.κ. Σιγά σιγά βέβαια οι άνθρωποι ζυπνούν από τον προκαθορισμό με τις παραινέσεις του alter ego του αφηγητή, του συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας Κίλγκορ Τράουτ, ο οποίος εμφανίζεται στα περισσότερα έργα του. Η ελεύθερη βούληση παίρνει μπρος ή με άλλα λόγια το μέλλον ξαναγίνεται άδικο.

Εχουμε ένα καλοστημένο φιλοσοφικό παιχνίδι όπου η φυσική και η μεταφυσική μπλέκονται ευφύεστατα. Όλο το βιβλίο είναι δομημένο σε σύντομες παραγράφους που περιέχουν ένα κράμα παραινέσεων, συμβουλών, αναμνήσεων, ανεκδότων και πολιτικών συμπερασμάτων εξαιρετικά επεξεργασμέ-

Τα βιβλία του Βόνεγκατ κολυμπάνε σε πολύ βαθύτερα νερά από τις κλασικές αντιπολεμικές ελεγείες

νω. Βρίσκεται σε μεγάλο δίλημμα κανείς να επιλέξει από μια σειρά ξεκαρδιστικών, αιχμηρών φράσεων που κριτικάρουν την τρέχουσα πολιτική, την καταναλωτική βουλμία, την εξάρτηση από τα ΜΜΕ, την περιβαλλοντική καταστροφή, την κατασπατάληση των φυσικών πόρων, την κούρσα προς τα μπρος που έχει μεταμφιεστεί σε πρόοδο. Με γενναιόδωρες βουτιές στα γραπτά άλλων συγγραφέων ή επιστημόνων και κυρίως του μεγάλου μέντορά του Μαρκ Τουέιν, ο Βόνεγκατ προσφέρει ένα απάνθισμα φιλοσοφικών στοχασμών απολύτως εναρμονισμένων με τα σύγχρονα ρεύματα των φυσικών επιστημών.

Μαύρο χιούμορ

Η βαθιά του εξοικείωση με τα μείζονα διακυβεύματα της εποχής είναι βασική προϋπόθεση για την παραγωγή ενός έργου συνολικά ριζοσπαστικού, απαισιόδοξου και εντούτοις απελευθερωτικού. Στον Βόνεγκατ μπορείς να απολαύσεις το μαύρο χιούμορ της κάθε σελίδας αλλά και να οδηγηθείς σε φιλοσοφικά αδιέξοδα όπως το κεντρικό εδώ – η σύγκρουση ελεύθερας βούλησης –ντετερμ-

νισμού, αλλά και η περίεργη δοσολογία της ανάμειξής τους. Δεν λείπουν ωστόσο οι έμμεσες ή άμεσες παροτρύνσεις για επανεργοποίηση του δημοσίου χώρου, συμμετοχή στα κοινά, απάρνηση των μεγαλοπύλων και επιστροφή στη φύση.

Αδυνατώντας πάντως να επιλέξω από τη σωρεία των πανέξυπνων επιθεμάτων, ας πω ότι το βιβλίο ήρθε, όπως λέει και στον πρόλογο του συγγραφέα, ύστερα από παρατεταμένη αφλογιστία. Συνιστά τρόπον τινά περίληψη ενός πολύ μεγαλύτερου μυθιστορήματος που είχε φτάσει σε αδιέξοδα – ίσως και λόγω ηλικίας. Η τεχνική του συνίσταται λοιπόν στην απάντηση της υπόθεσης του άγραφτου τελικά κειμένου. Διατηρείται ο σκελετός της έμπνευσης – η αναστροφική και επαναβίωση του χρόνου – και υιοθετείται ο Τράουτ, το alter ego του, να μαινοβγαίνει στην αφήγηση, να λέει τις ατάκες του, εν τέλει να ωθεί την ανθρωπότητα να ξαναπαίρει μπρος στη στροφή του 2001. Μάλιστα όλα τελειώνουν ειδυλλιακά, σε ένα μπάμπεκιου με θαλασσινά σε κάπινο επινοημένο συγγραφικό θέρετρο, όπου δεχόμαστε την επανεπίσκεψη ποικίλων πρώων του Βόνεγκατ αλλά και μελών της οικογενείας του. Και είναι πράγματι ωραία εκεί, όπως θα έλεγε κι ο θεός Αλεξ.

Κερτ Βόνεγκατ ΧΡΟΝΟΣΕΙΣΜΟΣ

Μτφ. Χριστόδουλος Λίθαρης
Εκδ. Πατάκη, σελ. 244
Τιμή 15,50 ευρώ

Κερτ Βόνεγκατ ΣΦΑΓΕΙΟ ΝΟΥΜΕΡΟ ΠΕΝΤΕ

Μτφ. Φίλιππος Χρυσόπουλος
Εκδ. Κέδρος, 2008,
σελ. 228

τώρα βρίσκεται εκεί ψηλά στον Παράδεισο, στεκόταν ιδιαίτερα σε ένα ελάττωμα που έχουμε πολλοί άνθρωποι, το γεγονός ότι τόσο σπάνια δίνουμε σημασία στις ευτυχημένες στιγμές μας την ώρα που τις ζούμε. Ο ίδιος έκανε ό,τι καλύτερο μπορούσε για να τους δίνει τη δέουσα σημασία. Μπορεί να πίνουμε λεμονάδα στη σκιά μιας μπλιάς το καλοκαίρι και ο θεός Αλεξ να διέκοπτε την κουβέντα για να πει: Αν αυτό δεν είναι ωραίο, τότε τι είναι;».

Εναλλακτικά η λέξη ωραίο μπορεί να αντικατασταθεί με την λέξη καλό. Η ελεύθερη βούλησή μας έχει τον λόγο.

Βιβλιοδρόμιο

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ